

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم انسانی

گروه فقه و حقوق

احکام و مبانی فقهی حجر سفیه با رویکردی بر جواهر الکلام و الفقه علی المذاهب الاربعه

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته الهیات
گرایش فقه و مبانی حقوق

نرجس رضائی

استاد راهنما

دکتر حسین نمازی فر

دی ۹۶

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

IMAM KHOMEINI
INTERNATIONAL UNIVERSITY

دانشکده علوم انسانی

گروه فقه و حقوق

احکام و مبانی فقهی حجر سفیه با رویکردی بر جواهر الکلام و الفقه علی المذاهب الاربعه

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته الهیات
گرایش فقه و مبانی حقوق

نرجس رضائی

استاد راهنما

دکتر حسین نمازی فر

استاد مشاور:

دکتر اسدالله لطفی

دی ۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به

مصباح الهدی و سفینه النجات

حضرت امام حسین (علیه السلام)

قدردانی

سپاس بی کران پروردگار یکتا را که، هستی مان بخشد و به طریق علم و دانش، رهنمونان شد و به همشینی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزی مان ساخت و درهای علم را بر ما گشود و عمری و فرصتی عطا فرمود تا بدان، بنده ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید.

بدین وسیله از استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر حسین نمازی فرستاد راهنمای کرامی، همچنین از جناب آقای دکتر اسدالله لطنی استاد مشاور کرامی که مفتخرم در طول دو سال کارشناسی ارشد در محضر این بزرگواران کسب علم کردم و افتخار ساگردی ایشان را داشتم.

همچنین از جناب آقای دکتر مهدی نوریان مدیر گروه و سرکار خانم زرآبادی کارشناس گروه خالصانه کمال تسکرو قدردانی را دارم.

ای پدر از تو هر چه می گویم باز هم کم می آورم خورشیدی شدی و از روشنایی ات
جان گرفتم و در ناامیدی ماندم راکشیدی و لبریزم کردی از شوق
اکنون حاصل دستان خسته ات رمز موفقیتم شده خودم تیریک می گویم که تو را دارم
و دنیا با همه بزرگش مثل تو را ندارد...

و تو ای مادر، ای شوق زیبایی نفس کشیدن ای روح مهربان، بستیم تو رنگ شاد میایم
شدی و غم ما را با تمام وجود از من دور کردی و همه خشکی ما را به جان خریدی تا اکنون
توانستی طعم خوش پیروزی را به من بچشانی

از، همسر عزیزم که در سایه همیاری و بهمدلی او به این منظور نائل شدم عاشقانه سپاسگزارم

۱- فرم تأییدی هیأت داوران جلسه دفاع از پایان‌نامه/ رساله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

معاونت آموزشی - مدیریت تحصیلات تکمیلی

فرم تأییدی هیأت داوران جلسه دفاع از پایان‌نامه/رساله (فرم شماره ۳۰)

بدین وسیله گواهی میشود جلسه دفاعیه از پایان‌نامه کارشناسی ارشد خانم نرجس رضائی دانشجوی رشته الهیات گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی تحت عنوان: احکام و مبانی فقهی حجر سفیه با رویکردی بر جواهر الکلام و الفقه علی المذاهب الاربعه در تاریخ ۱۳۹۶/۱۱/۲۳ در دانشگاه برگزار گردید و این پایان‌نامه/رساله با نمره به عدد ۱۷/۷۵ و به حروف **هجری و هجری** مورد تایید هیئت داوران قرار گرفت.

ردیف	سمت	نام و نام خانوادگی	مرتب‌ی دانشگاهی	دانشگاه یا مؤسسه	امضا
۱	استاد راهنما	دکتر حسین نمازی فر	استادیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	
۲	استاد مشاور	دکتر اسداله لطفی	استادیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	
۳	داور اول	دکتر مهدی نوریان	استادیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	
۴	داور دوم				
۵	نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر محمد مولوی	استادیار	دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)	

✽ در صورت وجود استاد راهنمای دوم برای پایان‌نامه/رساله، یک ردیف با عنوان استاد راهنمای دوم، ذیل ردیف استاد راهنما اضافه شود.

تذکر: این برگه پس از تکمیل توسط هیأت داوران، در پایان‌نامه/رساله درج می‌گردد.

بسمه تعالی

دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

معاونت آموزشی دانشگاه - مدیریت تحصیلات تکمیلی

دانشگاه بین‌المللی رضائی

تعهد نامه اصالت پایان نامه / رساله

اینجانب مرحبه رضائی دانشجوی رشته الهیات فقهیه مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد بدین وسیله اصالت کلیه مطالب موجود در مباحث مطروحه در پایان نامه / رساله تحصیلی خود، با عنوان احکام و مبانی فقهی حجر سفیه با رویکردی بر جواهر الکلام و الفقه علی المذاهب الاربعه را تایید کرده، اعلام می نمایم که تمامی محتوی آن حاصل مطالعه، پژوهش و تدوین خودم بوده و به هیچ وجه رونویسی از پایان نامه و یا هیچ اثر یا منبع دیگری، اعم از داخلی، خارجی و یا بین المللی، نبوده و تعهد می نمایم در صورت اثبات عدم اصالت آن و یا احراز عدم صحت مفاد و یا لوازم این تعهد نامه در هر مرحله از مراحل منتهی به فارغ التحصیلی و یا پس از آن و یا تحصیل در مقاطع دیگر و یا اشتغال و ... دانشگاه حق دارد ضمن رد پایان نامه نسبت به لغو و ابطال مدرک تحصیلی مربوطه اقدام نماید. مضافاً اینکه کلیه مسئولیت ها و پیامدهای قانونی و یا خسارت وارده از هر حیث متوجه اینجانب می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء و تاریخ

۹۶/۱۱/۲۳

مرحبه رضائی

سوگندنامه دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد/ دکتری دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

به نام خدا

سپاس ایزد منان را که مرا مشمول الطاف خویش نمود که با طی مراحل تحصیل موفق به اخذ درجه کارشناسی ارشد/ دکتری شوم. به شکرانه این نعمت بزرگ الهی که با امکانات این مرز و بوم، فراهم و نزد اینجانب به امانت گذاشته شده است، در پیشگاه ملت ایران به کتاب آسمانی خود، قرآن کریم، سوگند یاد می‌کنم که:

- در سراسر زندگی حرفه‌ای، در راه اعتلای کشور ایران و جامعه بشری به نحو احسن قدم برداشته و در این راه از هیچ تلاشی دریغ ننمایم.
- در تمام فعالیت‌های تخصصی، رضای خدا را همراه با صداقت علمی و اجتماعی در نظر داشته و از موقعیت‌های به دست آمده در جهت رفع مشکلات جامعه استفاده کنم و در همه‌ی امور، منافع کشور را بر منافع فردی مقدم بدارم.
- همواره علم و دانش خود را به روز نگاه داشته و در ایفای مسئولیت و تعهدات حرفه‌ای در حد توان سعی و تلاش خود را به کار گیرم.
- و اینکه از خداوند علیم توفیق بندگی و پای بندی به مفاد این سوگندنامه را خواستارم و از او می‌خواهم که مرا در ایفای رسالت علمی و انسانی خویش موفق بدارد.

نام (نام خانوادگی دانشجو)

امضاء

احکام و مبانی فقهی حجر سفیه با رویکردی بر جواهر الکلام و الفقه علی المذاهب الاربعه نرجس رضائی

مجوز بهره برداری از پایان نامه / رساله

کلیه حقوق اعم از چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و ... از نتایج این پایان نامه برای دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) محفوظ است. بهره برداری از این پایان نامه / رساله در چهارچوب مقررات کتابخانه و با توجه به محدودیتی که توسط استاد راهنما به شرح زیر تعیین می شود، بلامانع است:

- بهره برداری از این پایان نامه / رساله برای همگان بلامانع است.
- بهره برداری از این پایان نامه / رساله با اخذ مجوز از استاد راهنما، بلامانع است.
- بهره برداری از این پایان نامه / رساله تا تاریخ ممنوع است.

استاد راهنما می تواند یکی از گزینه های بالا را انتخاب کند و مسئولین کتابخانه موظف به رعایت موارد تعیین شده می باشد.

نام استاد و یا اساتید راهنما:

تاریخ:

امضاء:

چکیده

بعضی از افراد با اینکه از نظر شرعی و قانونی، مالک اموالی شناخته شده‌اند به جهت مصالح خودشان و یا مصالح دیگران از تصرف کردن در مجموع اموال و یا بخشی از دارائی خویش ممنوع شده‌اند.

فقهها به طور معمول در کتاب حجر از شش سبب: صغر، جنون، سفه، بردگی، مرض رو به موت، ورشکستگی، به عنوان اسباب حجر نام می‌برند؛ لیکن باید دانست که اسباب حجر منحصر به این موارد خاص نیست بلکه با توجه به مبنای صدور حکم حجر که حمایت از حقوق افراد و جلوگیری از نابود شدن ثروت های جامعه است؛ موارد و اسباب فراوانی را برای حجر افراد می‌توان در نظر گرفت.

بدون عدالت نیز به کسی که رشد دارد عرفاً رشید گفته می‌شود دیگر این که اگر عدالت در ابتداء شرط رشد بود در ادامه هم شرط می‌بود ولی این بداهتاً درست نیست زیرا سیره قطعی است که از زمان‌های گذشته مؤمنان (شیعیان) با مخالفان (اهل سنت) و اهل ذمه و فاسقین معامله می‌کنند در حالی که هیچ کدام از آن‌ها عادل نیستند.

لذا از تذکره علامه نقل شده که گفته است اگر کسی که رشید است دچار فسق شد (عدالت را از دست داد) اگر فسق او بابت اسرافکاری نباشد اجماعاً او را محجور نمی‌کنند هم چنین ترک مروت (ترک آداب و رسوم) مانند سر برهنه بیرون آمدن و دراز کردن پا در مجالس و مانند آنها که مغل بر عدالت است معذک ضرری برای معامله ندارد.

در مورد غیررشیدی که عدم رشد او به زمان صغر متصل باشد، به حکم حجر نیازی نیست؛ زیرا رشد امری حادث است که به اثبات و احراز نیاز دارد و در صورت عدم احراز رشد، حالت سفه و حجر استصحاب می‌شود؛ اما در مورد سفیهی که بعد از احراز بلوغ و رشد، به سفه مبتلا شده و عدم رشد او به زمان کودکی متصل نیست این بحث مطرح شده که آیا حجر او به حکم دادگاه نیاز دارد یا نه. ظاهراً قول مشهور فقیهان اسلام بر این است که حجر این گونه سفیه با حکم دادگاه برقرار می‌شود. در تأیید این نظر استدلال کرده‌اند به اینکه احراز حالت سفه دشوار است و بدین جهت به رسیدگی قضائی نیاز دارد، به علاوه حکم دادگاه می‌تواند اشخاص ثالث را از سفه مطلع سازد، تا آنان در معاملات خود آن را در نظر بگیرند و در حفظ منافع خود اقدام کنند. نظر دیگر در فقه عامه و خاصه این است که برای تحقق حجر حکم دادگاه لازم نیست و حجر سفیه با ظهور حالت سفه آغاز می‌گردد و از این تاریخ اعمال او نیز غیرنافذ محسوب می‌شود؛ زیرا سفه به خودی خود، مانند جنون، علت حجر است و آیه ۲۸۲ از سوره بقره هم حجر سفیه را متوقف بر حکم دادگاه نکرده است. به نظر می‌رسد طبق این نظر، در صورت بروز اختلاف، دادگاه باید حکم به وجود سفه در زمان معین و در نتیجه عدم نفوذ معامله سفیه نماید، ولی در این صورت حکم دادگاه اعلامی خواهد بود نه تأسیسی.

در این پژوهش سعی بر آن شده است که حجر صغیر و مریض رو به موت از نظر فقهی و حقوقی مورد بررسی دقیق قرار گیرد.

واژگان کلیدی: اسباب حجر، حجر، صاحب جواهر

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فصل اول: کلیات	۳
۱-۱- تعریف مسأله	۴
۲-۱- طرح سؤالهای اصلی	۴
۳-۱- فرضیههای اصلی تحقیق	۴
۴-۱- سؤال فرعی	۵
۵-۱- فرضیه فرعی تحقیق	۵
۶-۱- سوابق پژوهشی موضوع	۵
۷-۱- بیان روش و مراحل انجام کار تحقیق	۶
۸-۱- نتایج قابل پیشبینی از تحقیق	۶
۹-۱- فصول تحقیق	۶
۱۰-۱- معرفی شخصیت صاحب جواهر	۶
۱-۱۰-۱- زندگی نامه	۷
۲-۱۰-۱- ولادت و وفات	۷
۳-۱۰-۱- نسب و خاندان	۷
۴-۱۰-۱- ازدواج و فرزندان	۷
۵-۱۰-۱- تحصیلات	۷
۶-۱۰-۱- شاگردان	۸
۷-۱۰-۱- وضعیت زندگی	۸
۸-۱۰-۱- حرکت علمی در نجف و ریاست حوزه نجف	۹
۹-۱۰-۱- مکتب فقهی صاحب جواهر	۹
۱۰-۱۰-۱- فقه سیاسی	۱۰
۱۱-۱۰-۱- اسلام، دین سادگی	۱۰
۱۲-۱۰-۱- حرام بودن کمک به جور و گناه	۱۰
۱۳-۱۰-۱- مصلحت اندیشی و تدبیر	۱۰
۱۴-۱۰-۱- رعایت مقتضای زمان و مکان	۱۱
۱۵-۱۰-۱- آثار و تألیفات	۱۱
فصل دوم: مفاهیم و مبانی فقهی حقوقی حجر	۱۲
۱-۲- تعریف حجر	۱۳
۱-۱-۲- تعریف لغوی حجر	۱۳
الف - عقل	۱۳
ب - حرام	۱۴

ج - اسم مکان	۱۴
د- حجر اسماعیل	۱۵
ه- ممنوعیت از تصرف	۱۵
۱-۲-۲- تعریف اصطلاحی حجر	۱۶
۲-۱-۳- تعریف فقهی حجر	۱۶
الف - مفهوم حجر از دید گاه امامیه	۱۶
ب - مفهوم حجر از دید گاه فقهاء عامه	۱۸
۱-۲-۴- تعریف حقوقی حجر	۱۹
۱-۲-۴-۱- اهلیت	۱۹
۱-۲-۴-۲- اقسام اهلیت	۲۰
۱-۲-۴-۳- اهلیت دارا شدن حق	۲۱
۱-۲-۴-۴- اهلیت اعمال حق	۲۲
۱-۲-۴-۵- تقسیم عوارض اهلیت	۲۳
۱-۲-۴-۶- حجر و رابطه آن با اهلیت	۲۴
۲-۲- انواع حجر	۲۵
۱-۲-۲- حجر عامو خاص	۲۶
۲-۲-۲- حجر حمایتیو سوءظنی	۲۶
۲-۲-۳- حجر قانونیو حجر قضایی	۲۶
۲-۲-۴- حجر در امور مالی و حجر در امور مالی و غیرمالی	۲۶
۲-۲-۵- حجری که غایت معینی دارد و حجری که غایت معینی ندارد	۲۶
۲-۲-۶- حجر مبتنی بر فقدان اراده و حجر مبتنی بر نقص اراده (رک، اشخاص و محجورین، ص ۱۸۹)	۲۶
فصل سوم: اسباب حجر	۲۸
۳- اسباب حجر	۲۹
۱-۳- اسباب حجر در فقه اسلامی	۲۹
۱-۱-۳- اسباب حجر در فقه امامیه	۲۹
۱-۲-۳- اسباب حجر در فقه اهل سنت	۳۰
۱-۳-۳- اسباب حجر در قانون مدنی	۳۲
۲-۳- سفهاء	۳۵
۱-۲-۳- سفیه در لغت	۳۵
۲-۲-۳- سفیه در آثار فقهی	۳۶
۲-۲-۳- انفاق بیرویه	۴۱
۲-۲-۴- نتیجه	۴۳
۳-۳- رشد	۴۴

۴۴	۳-۳-۱- معنا و نشان رشد
۵۱	۳-۳-۲- راههای اثبات رشد در مردان
۵۱	۳-۳-۳- رابطه رشد و عدالت
۵۵	۳-۳-۴- ادله قائلین به عدم دخالت عدالت در مفهوم رشد
۵۶	سود آوری یا نگهداری
۵۷	۳-۴-۱- أدله حجر سفیه
۵۸	۳-۴-۱- نحوه صدور حکم حجر سفیه
۵۸	۳-۴-۲- وابستگی به نظر حاکم
۵۹	۳-۴-۳- عدم وابستگی به رأی حاکم
۶۰	تفصیل اول
۶۰	تفصیل دوم
۶۱	تفصیل سوم
۶۱	۳-۵- پایان حجر سفیه
۶۲	۳-۶- قراردادهای مالی سفیه
۶۲	۳-۶-۱- دخالت علم و جهل در معامله با سفیه
۶۴	۳-۶-۲- بیع یا عقود دیگر
۶۵	۳-۶-۳- دخالت اذن ولی
۶۵	۳-۶-۴- رعایت مصالح سفیه
۶۶	۳-۷- بعد از رفع حجر
۶۶	۳-۸- معنای صغیر و مراحل صغر
۶۷	۳-۸-۱- معنای صغیر
۶۸	۳-۸-۲- مراحل صغر
۶۸	الف - صغیر غیر ممیز
۶۸	ب - صغیر ممیز
۶۹	۳-۹- فرق بین غیر رشید و صغیر ممیز
۶۹	۳-۱۰- احکام صغیر از دیدگاه علمای اهل سنت
۷۱	۳-۱۱- سنّ رشد
۷۳	۳-۱۲- بلوغ در دختران
۷۶	۳-۱۳- احتلام
۸۰	۳-۱۴- رویدن مو
۸۲	۳-۱۵- کیفیت رفع حجر از صغار
۸۳	۳-۱۵-۱- برای رفع حجر نیاز به حکم حاکم است یا نه؟

۸۳	۳-۱۶- حجر سفیه
۹۳	۳-۱۷- میزان حکم تأثیر حکم قاضی بر حجر سفیه
۹۳	۳-۱۸- مجنون
۹۳	۳-۱۸-۱- معتوه
۹۴	۳-۱۸-۲- مغفل
۹۴	۳-۱۹- مریض متصل به مرض الموت
۹۵	۳-۲۰- اولیای محجورین
۹۶	۳-۲۱- احکام حجر در فقه شافعی
۹۶	۳-۲۱-۱- صبی و مجنون
۹۶	۳-۲۱-۲- امارات و علائم رفع حجر از صبی
۹۷	۳-۲۱-۳- دلیل انزال
۹۷	۳-۲۱-۴- دلیل اماره بودن انبات
۹۷	۳-۲۱-۵- راجع به حیض
۹۷	۳-۲۱-۶- دلالت حمل بر بلوغ
۹۹	۳-۲۱-۷- سفیه
۱۰۰	۳-۲۲- اولیاء محجورین
۱۰۰	۳-۲۳- فقه حنفیه
۱۰۲	۳-۲۴- فقه شافعی
۱۰۴	فهرست منابع

مقدمه

حجریکی از مهمترین حالات و مسائل حقوقی است که اثر آن منع کردن افراد از تصرف در اموال و دارائی خودشان است.

در جوامع بشری همواره افرادی وجود دارند که به طور موقت یا دائم از تصرف در اموال خویش ممنوع و محجور می‌شوند؛ از آنجا که اصل بر آزاد بودن انسان‌هاست و منع آنها محتاج دلیل و علت است حجر در قوانین موضوعه و فقه اسلامی اهمیت فراوانی یافته است؛ در بسیاری از قوانین و مقررات از جمله قانون مدنی، قانون مجازات اسلامی، قانون امور حسبی، قانون تجارت و ... مواد فراوانی در ارتباط با این موضوع به تصویب رسیده که بر اهمیت و سعت این مقوله حقوقی می‌افزاید.

موضوع حجر از نظر گستره، مربوط به تمامی انسان‌ها می‌شود، چرا که همه بنی آدم در طفولیت، یک دوره از محجوریت را سپری می‌کنند و همواره افراد جامعه در ارتباط با خردسالان و سایر اصناف محجور جامعه نیازمند به دانستن احکام و مقررات مربوط به آنها هستند؛ بدین‌رو بحث از محجورین کاربردی و شایسته تحقیقات کارشناسانه است.

تا کنون تحقیقات زیادی در ارتباط با حجر صورت گرفته است، اما کمتر تحقیقی وجود دارد که به طور جدی به اسباب حجر پرداخته باشد؛ با اینکه اسلام از قوانین نسبتاً غنی‌ای در ارتباط با محجورین برخوردار است اما عدم شناسائی درست اسباب حجر توسط قانون مدنی کشور موجب سر در گم شدن افراد و نهادهای حقوقی کشور شده است.

از طرفی در حقوق مدرن و با بهره‌گیری از تجارب و تخصص حاصله در علم پزشکی، مصادیق و موارد فراوانی از حجر برخی افراد به چشم می‌خورد که هر چند ظاهرآ منطبق با مفاهیم سه گانه حجر در قانون مدنی نیستند؛ لیکن عقلا تردید نمی‌کنند که این وضعیتهای خاص قرابت زیادی با وضعیتهای محجور به معنای کلمه دارد.

این پایان‌نامه در نظر دارد با مبنا قرار دادن کتاب جواهر الکلام به بررسی فقهی حقوقی اسباب حجر بپردازد؛ علت انتخاب جواهر الکلام از میان کتب بی‌شمار فقهی، منحصر به فرد بودن آن است.

جواهر الکلام در حقیقت دائرة المعارف فقه شیعه و یک مجموعه کامل فقهی است که حاوی دیدگاه‌ها و آرای فقهی علمای متقدم و متأخر است. کتاب جواهر از دیدگاه تمام علما و تراجم حائز اهمیت است. صاحب روضات الجنات، که معاصر صاحب جواهر بود، در وصف این کتاب چنین می‌نویسد: «جواهر الکلام دریای پهناور عجیبی است که تمام مراتب عملی را دارا است؛ کتاب روشنی است که هر کس هرگونه مسائل فقهی و احکام الهی را بخواهد، با تحقیقات مبسوط در آن به دست می‌آورد. جواهر مانند شکوفه‌ای است از درخت طوبی که ریشه‌اش در طور معنی واقع و استوار گردیده و فروعش در خانه‌ها ظاهر شده است.»

اهمیت کتاب: از مشهورترین و با ارزش‌ترین آثار فقهی قرن سیزدهم کتاب «جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام» است، این کتاب از نظر وسعت تتبع و جمع آوری و احاطه به اقوال و دلایل دیدگاه‌های فقهی علما بر تمام کتاب‌های فقهی برتری دارد. هم‌چنین از نظر توجه و روی آوردن اهل علم و بزرگان از فقه‌های شیعه کمتر کتابی مانند جواهر الکلام توفیق داشته است.

علت این توفیق بی‌نظیر، وسعت تتبع و احاطه بر اقوال فقه‌های عظام و مناقشات آنان با دقتی کم‌نظیر و تحقیقی بی‌همتا بوده است.

جواهر الکلام در حالی که یک دوره کامل فقه شیعه است، جامع جمیع کتاب‌های فقهی نیز می‌باشد. در واقع نگارش کتاب جواهر الکلام یکی از حوادث عجیب و خارق‌العاده زمان خود می‌باشد.

در ریحانه‌الادب آمده: کتاب جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، نسبت به فقه جعفری، مانند بحارالانوار مجلسی است نسبت به اخبار اهل‌البیت علیهم‌السلام که تمامی فروع فقهیه را از اول تا آخر با ادله آنها با کمال دقت نظر استقصا کرده و در استیفای دقیقه احکام فقهیه و در آنها بر اصول مقرر دینیه و تطبیق احکام نادره غیر معنونه با ادله شرعیه بی‌نظیر.

این پایان‌نامه در چهار فصل تنظیم شده است:

فصل اول به اختصار از کلیاتی بحث می‌شود که جهت ورود به بحث اصلی لازم و ضروری می‌نماید.

فصل دوم به مفاهیم و مبانی فقهی حقوقی حجر اختصاص یافته و در آن به تعاریف، تقسیمات و ادله و فلسفه حجر اشاره می‌شود.

فصل اوّل

کلیّات

۱-۱- تعریف مسأله

واژه حجر در لغت به فتح و ضمّ و کسر «حا» استعمال شده است و لیکن امروزه در فقه و حقوق معمولاً به فتح «حا» خوانده می‌شود و به معنای منع کردن و بازداشتن است چنانکه گفته می‌شود: «حجر علیه القاضی منه حجراً» یعنی قاضی او را از تصرف کردن باز داشت. و به کسر یا ضمّ اول حرام را گویند به این دلیل که ممنوع است. قانون مدنی ایران در ماده ی ۱۲۰۷ اسباب حجر را مختص به صغر، جنون و سفاهت دانسته، در حالی که در واقع افراد دیگری هستند که به جهت عدم امکان اداره اعمال و تصرفات خود می‌بایست محجور دانسته شوند. از جمله کسانی که دچار ورشکستگی می‌شوند یا بیمارانی که مبتلا به آلزایمر و مرض موت هستند یا کسانی که به انواع مواد مخدر و الکل اعتیاد زیانباری دارند. شکی نیست که این افراد به عنوان یک انسان، دارای شخصیت حقوقی می‌باشند و عدالت ایجاب می‌کند به نحوی مورد حمایت قانون گذار قرار گیرند. با توجه به اینکه منبع اصلی حقوق و قانون فقه می‌باشد و اکثر مواد قانونی بر طبق نظر مشهور فقها تدوین گشته است؛ لذا مطالعه، دقت نظر و بررسی عمیق در منابع معتبر فقهی شیعه به منظور اصلاح و تدوین قوانین جدید امری الزامی است. یکی از منابع فقهی معتبر که می‌تواند در تدوین قوانین جدید مورد استفاده قرار بگیرد کتاب بی‌بدیل جواهر الکلام است. جواهر الکلام از بهترین متون فقهی شیعه است تا آنجا که بسیاری از فقها فتاوی خود را مستند به آن نموده‌اند. در جلد ۱۲۶ این کتاب از صفحه ۳ تا ۱۱۱ به بحث حجر و احکام ورشکستگان و بیماران پرداخته شده است. این پژوهش در نظر دارد با مبنا قرار دادن کتاب ارزشمند جواهر الکلام به تحقیقی کامل و جامع درباره یکی از اسباب حجر یعنی سفاهت و فروع آن پردازد البته فقهاء اهل سنت نیز در این درباره آراء و نظریات مخالف با نظر فقهاء شیعه دارند که یکی از دانشمندان معاصر اهل سنت عبدالرحمن الجزیری در کتاب الفقه علی المذاهب الاربعه به این امر پرداخته و ما به تطبیق آراء صاحب جواهر، و صاحب الفقه علی المذاهب الاربعه می‌پردازیم.

۱-۲- طرح سؤال‌های اصلی

- ۱- اثر تکلیفی و وضعی حجر سفیه از دیدگاه صاحب جواهر و اهل سنت چیست؟
- ۲- رشد سفیه از دیدگاه صاحب جواهر و مذاهب اهل سنت چگونه اثبات می‌شود؟

۱-۳- فرضیه‌های اصلی تحقیق

- ۱- از نظر صاحب جواهر اثر تکلیفی حجر سفیه کراهت و اثر وضعی آن بطلان است پس معامله با محجور مکروه و باطل است. مذاهب اربعه هم غیر از ابوحنیفه که سفیه را محجور نمی‌داند بقیه مذاهب در مورد تصرفات سفیه قائل به بطلان شده‌اند در برخی از تصرفات قائل به نافذ بودن به شرط اذن ولی شده‌اند مانند نکاح.

۲- از نظر صاحب جواهر ثبوت رشد سفیه نیاز به حکم حاکم ندارد و تنها با شهادت دو شاهد عادل ثابت می‌شود زیرا مراجعه به حاکم یا ممکن نیست و یا مشکل است و از جهت دیگر حجیت شهود مطلق است و مقید به حکم حاکم در اثبات رشد نشده است. پیروان ابوحنیفه برخلاف وی که می‌گویند «هرگاه رشد بعد از بلوغ ثابت نشد مال را به وی تسلیم نمی‌کنند تا به سن ۲۵ سالگی برسد». بر این نظرند که رشد سفیه فقط با حکم حاکم ثابت می‌شود. شافعیه و مالکیه بین حالتی که سفاهت متصل به دوران کودکی باشد و حالتی که سفاهت بعد از بلوغ عارض شود فرق گذاشته‌اند و برای اثبات رشد در شخصی که سفاهت بعد از بلوغ عارض شده حکم حاکم لازم است ولی برای سفاهت متصل به دوران کودکی حکم حاکم لازم نیست.

۱- ۴- سؤال فرعی

۱- شرط عدالت در تحقق رشد سفیه از نظر صاحب جواهر و مذاهب اهل سنت چیست؟

۱- ۵- فرضیه فرعی تحقیق

۱- از نظر صاحب جواهر شرط نبودن عدالت از ضروریات دین است. علما حنفی عدالت را در رشد شرط نمی‌دانند ابن عابدین از فقهای مشهور حنفی گفته است: «الرَّشْدُ: كَوْنُ الشَّخْصِ مُصْلِحًا فِي مَالِهِ وَ كَوْنًا فَاسِقًا». دیدگاه فقها مالکی با هم فرق دارد بعضی از آنها عدالت را شرط می‌دانند و می‌گویند «رشد عبارت از اصلاح دین و مال است اصلاح در دین آن است که شخص مرتکب معاصی که باعث فسق او گردد نشود و اصلاح مال این است که تبذیر و ولخرجی نکند»

۱- ۶- سوابق پژوهشی موضوع

فقها در ابواب فرعی یا در ضمن احکام دیگر به احکام محجوران می‌پرداختند. شیخ طوسی نخستین فقیهی است که در دو اثر مهم خود «الخلافاً و المبسوط» فصل مهم و مستقلی را به بحث حجر اختصاص داده است؛ شهید ثانی در شرح لمعه به اسباب معروف حجر اشاره می‌کند و احکام محجوران را به طور خلاصه و کوتاه بیان می‌کند؛ شیخ حرّعاملی در کتاب «وسایل الشیعه» احادیث اهل بیت را درباره حجر آورده است در سال‌های اخیر نیز حسین صفایی در کتاب «حقوق مدنی اشخاص و محجورین» به بیان و تحلیل قوانین مدنی که درباره محجورین وجود دارد، پرداخته است.